

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS
TA’LIM VAZIRLIGI**

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

ILM SARCHASHMALARI

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining FILOLOGIYA, FALSAFA, FIZIKA-MATEMATIKA hamda PEDAGOGIKA fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrdir.

5.2021

**научно-теоритический методический журнал
Издаётся с 2001 года**

Urganch – 2021

“ILM SARCHASHMALARI” ilmiy-nazariy, metodik jurnal

Bosh muharrir dotsent **Ro‘zimboy YO‘LDOSHEV**

	TAHRIR HAY’ATI:
JURNAL 2001-YILDAN CHIQA BOSHLAGAN	ABDULLAYEV Bahrom, fizika-matematika fanlari doktori, ABDULLAYEV Ikrom, biologiya fanlari doktori, professor, ABDULLAYEV Ilyos, iqtisod fanlari doktori, ABDULLAYEV Ravshanbek, tibbiyot fanlari doktori, professor, ABDULLAYEV O‘tkir, tarix fanlari doktori, ANNAMURATOVA Svetlana, pedagogika fanlari doktori, professor, BERDIMUROTOVA Alima, falsafa fanlari doktori, professor, DAVLETOV Sanjarbek, tarix fanlari doktori, DO‘SCHONOV Tangribergan, iqtisod fanlari doktori, professor, ERMETOVA Jamila, filologiya fanlari nomzodi, dotsent, HAJIYEVA Maqsuda, falsafa fanlari doktori, IBRAGIMOV Zafar, fizika-matematika fanlari nomzodi, IMOMQULOV Sevdior, fizika-matematika fanlari doktori, JO‘RAYEV Mamatqul, filologiya fanlari doktori, professor, JUMANIYAZOV Maqsud, texnika fanlari doktori, professor, JUMANIYOZOV Otaboy, filologiya fanlari nomzodi, professor, KALANDAROV Aybek, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (mas’ul kotib), NAVRUZOV Qurolboy, fizika-matematika fanlari doktori, professor, OLLAMOV Yarash, yuriduk fanlari nomzodi, dotsent, OTAMURODOV Sa’dulla, falsafa fanlari doktori, professor, PRIMOV Azamat, filologiya fanlari nomzodi, dotsent, QUTLIYEV Uchqun, fizika-matematika fanlari doktori, professor, RO‘ZIMBOYEV Safarboy, filologiya fanlari doktori, professor, RO‘ZIYEV Erkinboy, pedagogika fanlari doktori, professor, SADULLAYEV Azimboy, fizika-matematika fanlari doktori, akademik, SADULLAYEVA Nilufar Azimovna, filologiya fanlari doktori, SAGDULLAYEV Anatoliy, tarix fanlari doktori, professor, SALAYEV San’atbek, iqtisod fanlari doktori, professor, SALAYEVA Muxabbat Soburovna, pedagogika fanlari doktori, SATIPOV G‘oipnazar, qishloq xo‘jalik fanlari doktori, professor, XODJANIYOZOV Sardor, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (bosh muharrir o‘rinbosari), YOQUBOV Jamoliddin, filologiya fanlari doktori, professor, O‘ROZBOYEV Abdulla, filologiya fanlari doktori, O‘ROZBOYEV G‘ayrat, fizika-matematika fanlari doktori, G‘AYIPOV Dilshod, filologiya fanlari nomzodi, dotsent.
JURNAL OYDA BIR MARTA NASHR QILINADI	
2021 5(167)	

MUASSIS: Urganch davlat universiteti. Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyala agentligida 2020-yil 11-noyabrda ro‘yxatdan o‘tgan. **GUVOHNOMA № 1131.**

MUNDARIJA

FIZIKA-MATEMATIKA

Саидов Амин Сафарбаевич, Усмонов Шукрулло Негматович, Асатова Умида Пулатовна, Жоббаров Жўрабек Жуманазар ўғли, Исмаилов Шавкат Кузиевич. Нанокристаллические структуры в полупроводниковых твердых растворах $(\text{GaAs})_{1-x}(\text{ZnSe})_x$ и $\text{Ge}_{1-y}\text{Sn}_y$	3
Khayitova Khilola. Spectrum and Resolvent of the Friedrichs Model with Rank 3 Perturbation.....	7
Seytov Shavkat Jumaboyevich, Obidjonov Islombek Nuriddinxo'ja o'g'li. Coexistence Chaotic Behaviors on the Evolution of Populations of the Biological Systems Modeling by Three Dimensional Quadratic Mappings.....	14
Rakhimov Ilkham Davronbekovich. A Generalized (G'/G) – Expansion Method for the Non-Linear Schrodinger Equation with Self Consistent Sources.....	18
Абидов Одиложон Салахович. Фазовий тасаввурни ривожлантиришда чизма геометриядан масалалар ечишнинг ўрни.....	24

FALSAFA

Мухаммадиева Олия Нарзуллаевна. Оилавий муносабатларнинг барпо этилишида томонларнинг алоҳида роли, шарқона қарашлар ва урф-одатлар нигоҳида.....	27
Ибрагимова Найира Анваровна. Экологик ҳавфсизликни таъминлашнинг ижтимоий-фалсафий таҳлили.....	30
Жураев Бобомурод Тожиевич. Сомонийлар даври мутафаккирларининг фалсафий-ижтимоий қарашларида таълим ва тарбия масалалари.....	33
Karimova Dilfuza Abduqayumovna. Yoshlarning zamonaviy madaniy qiyofasini shakllantirish masalalari.....	37

TILSHUNOSLIK

Эгамназарова Дурдона Шухратиллаевна. Экспрессивлик категориясининг ёндаш ҳодисалар билан алоқаси масалалари.....	40
Атаджанова Нодирабегим Насимхўжа қизи. Ижтимоий гуруҳга мансублик феномени – тилшунос-лик объекти сифатида.....	45
Жумаев Турсунали. Фонетик реликтивлик ва унинг ўрганилиши масаласи.....	50
Umirzakov Qodirjon Toyirjonovich, Yusupov Odiljon Rasulovich. Kompyuter lingvistikasi va internet tar- mog'ida tilshunoslikning o'rni va roli.....	54
Мухтарова Шахноза Файзуллаевна. Родовые отношения слов (гипонимии).....	57
Мусурманкулова Мадина Носировна. Формирование сопоставительно-диалектологической компе- тенции.....	60

ADABIYOTSHUNOSLIK

Sabirova Zebo Zokirovna. Ramziy-poetik obrazning badiiy-estetik yangilanishi.....	66
Турдиев Жаҳонгир Зафариддин ўғли. “Меърожнома” асарининг Истанбул нусхаси ва унинг матн компонентлари.....	70
Ҳакимжонова Раъно. Заҳириддин Муҳаммад Бобур лирикасида ижтимоий мотивлар.....	73
Искандарова Нодира Баҳромбековна. Қиёсий адабиётшунослик тизимида таржима.....	76
Гадоева Мавлюда Ибрагимовна. Алишер Навоий ғазалларининг инглизча ва русча таржимасида соматизмларнинг ифодаланиши.....	80

PEDAGOGIKA

Ахмадов Олимжон Шодмонович. Бухоро амирлигида янги усул мактаблари фаолияти. Ютуқлари ва муаммолар.....	85
Қодиров Олим Одилович. Умумтаълим мактаблари инглиз тили дарсларида тил кўникмаларини ривожлантириш.....	88
Қаршиева Дилбар Эшпўлатовна. Малакавий амалиёт педагогик касбий компетенцияларни шакл- лантириш омили сифатида.....	92
Polvonov Xudaybergan, Eshchanov Erkabay, Ataniyazov Otaniyoz. Organik kimyo kursining “alkenlar” mavzusini o'qitishda grafik organayzerlardan foydalanish.....	95
Ахмедова Махлиё Тоштемировна. Она тилини ўқитишда сўзларни образли ифодалашнинг билиш жараёнидаги тавсифи хусусида.....	99

Abdullayeva Surayyo Babojonovna. Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarining kitobxonlik salohiyatini oshirishda nasriy asarlarni o'qitish usullarining o'rni.....	103
Мусурмонова Шахло Илхомовна. Бошланғич синф ўқувчиларига экологик тарбия беришда миллий кадриятларнинг ўрни.....	107
Халмухамедова Махбуба Аслановна. Талабаларда нақшбандия тариқати воситасида касбий компетентликни ўқув жараёнида такомиллаштириш технологиясининг ўрни.....	109
Абдиримова Интизор Комиловна. Лойиҳалаш фаолиятининг ташкилий усул ва воситалари.....	112
Турсунова Шахноза Бердикуловна. Методы и игры в преподавании русского языка.....	115
Рахматова Саодат Амракуловна. Компетентный подход обучения иностранным языкам на психолингвистической основе.....	118
Абдуллаева Розанна Мирзатуллаевна. Аспекты профессионально-ориентированного подхода к обучению русскому языку в медицинском вузе.....	120
Юсупова Татьяна Эдуардовна, Ахмедов Бахтиёр Юсупович. О видах компетенций, формирующих при обучении студентов русскому языку навыки и умения профессионального речевого общения.....	123
Atajonova Malohat Ilkhamovna, Mirzayeva Lola Shermat qizi, Ortiqboeva Sabohat Qudratovna. Improving Communicative Language Skills through Role Playing Activity.....	125
Kadirova Feruza Xikmatullaevna. The Usage of Web Technologies as Social Network (Facebook) in Teaching a Foreign Language to Adults.....	128
Atadjanova Muxayyoxon Axmadjonovna. Integrated Approaches of Teaching Writing in English Lessons.....	131

JURNALISTIKA

Дадаханова Марғуба. Ўзбекистонда худудий телеканалларнинг ташкил қилиниши.....	134
---	-----

ILMIY AXBOROT

Исамутдинов Равшан Рахмонович. “Хавфсиз маҳалла” концепциясини жорий қилишда “хавфсиз кўча” мезонининг ўрни ва роли.....	138
Jumaniyazov Atabay, Xodjayeva Gulshod Baxadirovna. “Onlayn” so‘zi tavsifi.....	143
Babajanova Umida Bahadirovna. Ingliz tilida tibbiy atamalar qo‘llanilishining o‘ziga xosligi.....	146
Жўраева Рамзия. Муқимий асарларида қўлланган “тил” лексемасининг семантик хусусиятлари.....	148
Асронова Мохигул Мусабоевна. Ўзбек ва инглиз сиёсий нутқларида паремияларнинг когнитив-дискурсив хусусиятлари.....	151
Hamroyeva Maftuna Rasulovna. Antroponimlarning badiiyati.....	154
Раджапова Феруза Абдуллаевна. Сухбатларда ижодкор адабий қарашлари.....	157
Nematova Nargiza Azimovna. Tarjimashunoslikda Mark Tven asarlarining o‘ziga xos xususiyatlari.....	159
Xudorberdieva Gulasal Shuxratovna, Adilova Shaxnoza Rahimovna. Joan Roulingning asarlaridagi sehrli olamning dinamikasi.....	162
Сайидова Гулрух. Ўзбек шоирлари ижодида ўхшатишларнинг ўрни.....	164
Qo‘chqorova Mahina Xojimurodovna. Xudoyberdi To‘xtaboyev uslubining namoyon bo‘lishida folklorning o‘rni.....	167
Пирназарова Манзура. Омон Матжон шеърятига доир.....	169
Normurodov Oybek Berdimurod o‘g‘li. Usmon Azim ijodida ijroviy lirikaning o‘rni.....	172
Атажанов Сарвар. Эркин Самандар шеърятига стилизация усули.....	175
Ражабов Фахриддин Тошпўлотович. Нуроталик тожикзабон ижодкорлар ҳақида мулоҳазалар.....	179
Гудзина Виктория Анатольевна. Образ узбекской женщины в лирической системе Зульфийи.....	183
Тоирова Дилфуза Файзуллаевна. Аспекты взглядов Стендаля в произведениях о «Свободе и счастье».....	186
Zamilova Rimma Ramilevna. Features of the Development of Students' Mental Activity in the Educational Process.....	188
Zokirova Shirin Irgashevna. Methods of Teaching Technical Terms in English.....	191

TANQID VA TAQRIZ

Исмаилов Исҳақжон. Арузга қайтиш. Ютуқ ва камчиликлар.....	194
---	-----

FANIMIZ ZAHMATKASHLARI

Илҳом Атажанов – 60 ёшда!	197
--	-----

Умарали Норматов уни “Омон – жаҳонгашта шоир”, деб таърифлаган эди. Биламиз, шоир кўп дунё кўрган, кўп инсонлар билан танишган, уларнинг ҳаёти, дарду изтиробини чуқур ҳис этган ижодкор сифатида кўз олдимизда намоён бўлади. Омон Матжон шеърларида халққа яқинлик, раҳмийлик, ижтимоийлик, насрга ҳос кенг тасвирни шеърини йўлда ифодалаш, ҳақиқатпарастлик, давр фожиаларини, инсон дардини дадил айтиш жиҳатлари ёрқин намоён бўлади. Ижодкорнинг “Таплашадиган вақтлар” шеърини қиссаси, “Паҳлавон Маҳмуд”, “Хоразмийнинг тўрт саёҳати ва саккиз башорати”, “Тўғон”, “Ҳаққуш қичқирғи” каби драматик, фалсафий, тарихий дostonлари, “Нажмиддин Кубро” трагедияси, “Тўрабекахоним” насрий қиссаларида ҳам бу ҳолатлар яққол намоён бўлганини кўрамиз.

Омон Матжон маҳоратли таржимон сифатида Шиллер, Бодлер, Евгений Евтушенко, Расул Ҳамзатов, Юстинас Марциняквичюс, Шандор Петефи, Берди Кербобоев, Сухроб Тохир, Ибройим Юсуповлар ижодидан таржималар қилди.

Умуман олганда, янги давр ўзбек шеърини ўзининг овози ва ўзининг услуби билан алоҳида ажралиб турадиган миллатимиз шоири билан халқимиз фахрланади.

**Normurodov Oybek Berdimurod o'g'li (Guliston davlat universiteti
O'zbek adabiyotshunosligi kafedrasida o'qituvchisi; e-mail: normurodov13@mail.ru)
USMON AZIM IJODIDA IJROVIY LIRIKANING O'RNI**

Annotatsiya. Mazkur maqola Usmon Azim ijodining badiiy qirralarini ochishga qaratilgan. Unda shoir she'riyatida ijroviy lirikaning o'rni o'rganilgan. Muallif poeziyasida ijroviy lirika shoir uchun keng imkoniyat yaratganligi aniq ko'zga tashlanadi va bu masala tadqiq qilinishi lozim bo'lgan ishlardan biridir. Ushbu masalaning hal qilinishi, birinchidan, tahlil qilinayotgan misralar mohiyatini yanada yaqqolroq ochilishini ta'minlash, ikkinchidan, uning o'ziga xos tomonlarini yoritishga xizmat qiladi.

Аннотация. Данная статья направлена на раскрытие художественных аспектов творчества Османа Азима. Исследуется роль исполнительской лирики в стихотворениях поэта. В поэзии Османа Азима видно, что исполнительская лирика открыла перед поэтом широкие возможности, и это один из важных вопросов, требующих изучения. Решение этой проблемы состоит в том, чтобы, во-первых, более четко понять суть анализируемых стихов, а во-вторых, пролить свет на ее конкретные аспекты.

Annotation. This article is aimed at revealing the artistic aspects of Osman Azim's work. It explores the role of performance lyrics in the poet's poetry. It is clear from the author's poetry that the performance lyric created a wide range of opportunities for the poet, and this issue is one of the works that should be studied. The solution to this problem is, firstly, to provide a clearer understanding of the essence of the verses under analysis, and secondly, to shed light on its specific aspects.

Kalit so'zlar: poeziy, ijroviy lirika, lirik qahramon, avtopsixologik lirika, intim lirika, falsafiy lirika, siyosiy lirika, intellektual lirika, “Dars” to'plami, “Saylanma”, “Maqsud Shayxzoda” she'ri.

Ключевые слова: поэзия, исполнительская лирика, лирический герой, автopsихологическая лирика, интимная лирика, философская лирика, политическая лирика, интеллектуальная лирика, сборник «Урок», «Избранное», стихотворение «Махсуд Шайхзода».

Key words: poetry, performance lyrics, lyrical hero, autopsychological lyrics, intimate lyrics, philosophical lyrics, political lyrics, intellectual lyrics, “Lesson” collection, “Selection”, “Maqsud Shaykh-zoda” poem.

Ma'lumki, adabiyotshunoslik ilmidagi lirikaning tematik xususiyatlariga ko'ra intim, grajdanlik, falsafiy, siyosiy, intellektual, avtopsixologik, ijroviy lirika kabi ko'rinishlari qayd etiladi. Bular orasidan ijroviy lirika – kechinma o'ziga shaxs tilidan ifoda etiluvchi she'r – o'zbek she'riyatida 60-yillardan boshlab, ayniqsa keng tarqalganligi va 70–80-yillar she'riyatida yanada faollashganligi aytiladi.¹ 70-yillar oxiri – 80-yillar boshlarida “Qayta qurish” siyosatining mamlakat hayotida yangicha o'zgarishlarga olib kelishidan umid qilgan ijodkorlar tarixiy shaxslar va ularning hayoti bilan bog'liq voqealarga murojaat qila boshladi. Bu yillar oralig'ida o'zbek she'riyatiga kirib kelgan U.Azim, X.Davron, H.Xudoyberdiyeva, Sh. Rahmon kabi shoirlar ijodida tarixiy shaxslar tilidan she'rlar yozish birmuncha ko'payganligini ko'rish mumkin. Ana shu ijodkorlar qatori Usmon Azim ham o'zi she'rlarida ijroviy lirikaga urg'u bera boshladi.

¹ D. Qur'onov va boshqalar. Adabiyotshunoslik lug'ati. T., “Akademnashr”, 2013, 110-bet.

Ijodkorning 1995-yil “Sharq” nashriyotida chop etilgan “Saylanma”sida ijroviy lirika usulida yozilgan o‘ttizga yaqin ohorli poeziya namunalari bor. Ularni o‘z navbatida shartli bir necha guruhga bo‘lish mumkin. Jumladan:

- ◆ayollar nutqidan aytilgan ijroviy lirika namunalari;
- ◆ma’lum mansab egalari tilidan aytilgan ijroviy lirika namunalari;
- ◆podsholar tilidan yozilgan ijroviy lirika namunalari;
- ◆mashhur ijodkorlar tilidan bitilgan ijroviy lirika namunalari;
- ◆baxshilar nutqidan kuylangan ijroviy lirika namunalari;
- ◆mashhur asarlarning qahramonlari tilidan qalamga olingan ijroviy lirika namunalari;
- ◆gladiatorlar nutqidan aytilgan ijroviy lirika namunalari;
- ◆suflyor tilidan aytilgan ijroviy lirika namunalari;

Usmon Azimning ayol kechinmalari aks ettirilgan she’rlaridan biri “Lo’li qizning qo’shig’i” deya nomlanadi. She’rda ko’ngliga ishq olovini solgan yigitga yetishishni, uning qishlog’ida qolishni orzu qilgan bir lo’li qizning nutqidan aytilgan so’zlar bayon qilingan:

*O’tar edim bir qishloqdan,
Aqlim oldi bir o’g’lon.
Qololsaydim shu qishloqda,
Yashar edim bearmon.
Ul yigitga yor bo’lishni,
Orzu qilaman orzu.
Ammo orzu o’tkinchidir
Faqat shu yillar mangu. (2. 3-bet)*

Ko’ngilga buyruq berib bo’lmasligi, muhabbat oldida barcha barobar ekanligi ushbu muhabbat orqali yana bir bor eslatiladi. Lirik qahramon – lo’li qiz ham muhabbat oldida ojiz qoladi. Tirikchilik ta-shvishi bilan yurgan qiz ko’chada bir o’g’lonni ko’rib qolib, unga ko’ngil qo’yadi. Ammo qiz ushbu sevgini ushalmas orzuga yo’yib yo’lida davom etadi. Shoir she’rda muhabbatning azobli iztirob ekanligini birgina lo’li qizning achchiq taqdiri orqali ko’rsatib bergan. Ijroviy shakl bunday tuyg’u ifodasida qulay vosita ekanligi ham anglashilgan.

Shoirning “Mo’min Mirzoning so’nggi qo’shig’i” nomli she’ri ijroviy lirikaning sara namunalari-dan biridir. Unda Mo’min Mirzoning o’lim oldida aytgan so’zlari va kechinmalari qalamga olingan. Gar-chi she’rda Mo’min Mirzo haqida gap ketsa-da, uning tub mohiyatida erk uchun kurashga da’vat borligi anglashiladi. Mo’min Mirzo she’r davomida tutqunlikda bo’lganligi sababli ozodlik istaydi. Xalqqa mu-rojaat etib, mustamlakachilikni qoralayadi va xalqni erk uchun kurashga chorlaydi:

*Dardimni aytolmayman...
Xalq, tingla bir band ash’or:
Men ham ilkimda qilich,
Ovlaganman yo’lbars, sher!
Dushman muzaffar o’ldi,
Ag’yor falak qildi yer...”
Meni asir oldilar...
Bo’g’zimda erk qo’shig’i! (2. 11-bet)*

“Mo’min Mirzoning so’nggi qo’shig’i” she’ri shoirning 1986-yil nashr etilgan “Dars” to’plamiga ham kiritilgan. Bu payt mamlakatimiz mustaqillikni qo’lga kiritmagan, sovet imperiyasining mustamlakasi edi. Ijtimoiy-siyosiy muhit hisobga olinsa, butun xalqning bo’g’zida Mo’min Mirzoning bo’g’zidagidek erk qo’shig’i bor edi. Agar xalq tilida bu qo’shiq yo’q bo’lsa, ijodkor el ana shu ozodlik qo’shig’ini aytishini istagan. Bu esa shoirga Mo’min Mirzo tilidan yuqoridagi fikrlarni aytishida qo’l kelgan.

Usmon Azimning “Mirzo Ulug’bekning o’kinchi” nomli she’ri shoh, buyuk munajjim, olim Ulug’bek tilida aytilgan. She’rda Ulug’bek hayoti shoir tomonidan yuqori pafosga yo’g’rilgan holda tasvirlangan. Shoir Ulug’bek ichki olamini, uning shaxsiyatini chuqur his eta olgan:

*Armonlarim ushalsin deb
Senga qaradim, osmon.
Yulduzlaring duvva-duvva
To’kildi-ku boshimdan.
Baland bo’lib, past kunimga*

*Qachon yarading osmon?
Boshlarimdan to'kkaning u
Yulduzlaring tosh ekan.¹*

Ijroviy lirikaning ijodkor uchun qulay tomoni shundaki, u “o'zga shaxsga evril”gan onda uning nutqidan so'zlasa-da, aslida muallif “meni” birinchilikda turadi. Usmon Azimning “Usmon Nosirning so'nggi tushi” va “Oybekning so'nggi she'ri” asarlarida shoir garchi ana shu ikki buyuk ijodkor nutqidan gapirsa-da, shoir – Usmon Azim lirik meni birinchiga chiqib qolganligi ko'zga tashlanadi:

*Tongotarga boqdim-da, birdan –
Ko'kragimni qoldim quchoqlab.
Ufq nega qonga belangan,
Kim osmonni ketdi pichoqlab.²*

Bu misralar Usmon Azimni xassos shoir Usmon Nosirning “*Jim!.. Ufqdan botgan quyoshni Shart kesilgan boshga o'xshatdim. Parcha-parcha kuygan shafaqlar Tirqiragan qonni eslatdi!*” misralaridan ta'sirlanganligini ko'rsatsa, “Oybekning so'nggi she'ri”da ham Muso Toshmuhammad o'g'li Oybekning “Na'matak” she'rining ta'siri bor. Bundan tashqari, Usmon Azimning adiblar tilidan aytgan “Maqsud Shayxzoda” she'ri ham ijroviy lirika shaklida bitilgan.

Muallifning yana bir ijroviy lirika shaklida yozilgan “Mamarayim baxshining bir davrada aytgani” she'rida poyabzal predmeti badiiy detal sifatida qo'llanilib, o'ziga xos ijod namunasi yaratilgan. Har bir jamiyatda shoirlarni o'z davrida tushunib yetmay, keyinalik, ardoqlanishini afsus-nadomat bilan badiiy qolipga ko'chiradi:

*Baxshi bobongizni bilmaysiz, ammo,
Bu ayyor o'yinda sizlarni yutdim!
Menga berolmaysiz hech qanday baho –
Oyoqyalang bo'lib dunyodan o'tdim...³*

Usmon Azimning “Otello”, “Brut”, “Gladiator” she'rlari ham ijroviy shaklda yozilgan. “Otello” she'rida sahnaga tayyorlanayotgan Otello – aktyor nutqidan, “Brut”da esa Qadimgi Rim imperatorligida xizmat qilgan Brut nutqidan, “Gladiator” she'rida xojasining rafiqasiga ko'ngil qo'ygan gladiator – qul nutqidan aytilgan bu she'rlar muallif ijodida o'ziga xos badiiyat namunalari sanaladi.

Alisher Navoiy o'zidan keyingi barcha turkiyo'g'y ijodkorlar uchun ustoz va ilhom manbasi bo'lib qolgan. Uning g'azallariga naziralar bitilgan. Keyinchalik buyuk adib nutqidan she'rlar ham yozildi. Usmon Azimning navbatdagi “Navoiy” she'ri ham uning nutqidan aytilgan:

*Qudratingdan yaraldi olam,
Yetti kunda yo'qdan qilding bor.
Darig' tutma mehringni mendan,
So'ssiz qoldim. Tangrim, so'z yubor.⁴*

Bu misralar nafaqat Navoiy, balki Usmon Azim ruhiy olami, badiiy tafakkuri bilan ham chambar-chas bog'liqdir.

Usmon Azimning “Turdi Farog'iy” sarlavhali she'rida XVII asrda yashab ijod qilgan shoir hayoti va uning kechinmalarini ko'rsatilgan. Bu she'r shoir tomonidan Turdi Farog'iy badiiy tafakkur olami chuqur sintez qilingan ijroviy lirikaning sara namunasi.

*...O'ylayman, saksovul, hey
Aytsam armonlarim ko'p.
Bu elni, bu tuproqni
Uloq qilib chopishdi.
O'ylayman. Boshim uzra
Kalxatlar uchar to'p-to'p.
Echkemarlarni tegramda
Haykal kabi qotishdi.
Ko'ksimda otash qaynar,
Bo'g'zim bormoqda yonib.*

¹Usmon Azim. Saylanma. She'rlar. T., “Sharq”, 1995, 13-bet.

² Shu manba. 14-bet.

³ Shu manba. 26-bet.

⁴ Shu manba. 69-bet.

*Til-u dilning orasi
Olov bilan tutashdi.*¹

Turdi Farog'iy asarlari Buxoroda hukmronlik qilgan Subqonqulixon davrida yozilgan. Adibning asarlarida millatning dardi, xalqning og'ir ahvoli aks ettiriladi. Turdining hayoti og'ir kechganligini qayd etgan adabiyotshunos olim, professor Abdurauf Fitrat: "Uning she'rlari o'zining Subqonquli saroyidagi raqiblari bilan bo'lgan kurashni aks ettirgan", – degan edi.² Usmon Azim yuqorida qayd etilgan misralarida mana shu jihatga e'tibor qaratgan.

Usmon Azimning "Ayol maktubi", "Go'ro'g'li", "Sirk. Muallaqchi ayol", "Sirk. Ilon o'ynatuvchi ayol", "Gamlet" she'rlarini ijroviy lirika usulida yozilgan she'rlari sirasiga kiritish mumkin. Bu she'rlarning har birida ma'lum bir shaxs tilidan aytiladi. Muallif ularning xarakterini, ichki ruhiy olamini, ko'ngil tovlanishlarini ifodalashga intilgan edi.

Usmon Azimning ijodida ijroviy lirika usulida yozilgan poeziya namunalari salmoqli. Muallifning bu yo'nalishdagi she'rlarida lirik qahramon, ko'pincha, erkni istaydi. Shoir o'zbek adabiyotida ijroviy lirikaning o'ziga xos namunalari yaratish orqali uning rivoji uchun xizmat qildi. Yuqorida tahlilga tortilgan parchalar buning dalilidir.

Агажанов Сарвар (УрДУ) ЭРКИН САМАНДАР ШЕЪРИЯТИДА СТИЛИЗАЦИЯ УСУЛИ

Аннотация. Мақолада Эркин Самандар шеъриятидаги стилизация усули таҳлил этилади. Шоирнинг халқ достонларига, халқ ижодкорларига бўлган муносабати ўрганилади. Шу жараёнда шоир шеъриятидаги халқона тасвирнинг услубий ва мазмуний кўринишлари ёритиб берилади.

Аннотация. В данной статье рассматривается приём стилизации в поэзии Эркина Самандара. Исследуется отношение поэта к народному эпосу, творцам. Освещаются стилистические и содержательные планы образа народа в лирике поэта.

Annotation. The article analyzes the method of stylization in Erkin Samandar's poetry. The poet's attitude to folk epics and folk artists is studied. In this process, the stylistic and semantic aspects of the simply image in the poet's poetry are highlighted.

Калим сўзлар: Эркин Самандар, лирика, стилизация, халқ қўшиқлари, достонлар.

Ключевые слова: Эркин Самандар, лирика, стилизация, народные песни, поэмы.

Key words: Erkin Samandar, lyrics, stylization, folk songs, epics.

Ижодкорнинг фольклордан фойдаланиш тамойилларининг доираси ниҳоятда кенгдир. Айниқса, стилизация соҳасида унинг ижодий имконияти яна-да кенгаяди. Чунки фольклордаги турлар, жанрлар, улардаги образлар, мотивлар, ҳар бир жанрдаги ўзига хосликлар, услубий локаллик каби қатор омиллар ёзувчи томонидан ўзлаштирилиши мумкин.

“Адабиётнинг халқ ижодидан озиқ олиши, табиий ҳол. Бироқ ушбу жараён конкретлаштириладиган бўлса, ҳар бир ёзувчи фольклордан ўрганган ва эшитганларини ҳеч қачон айнан такрорламайди. Ундаги кўплаб нутқий тажрибаларни умумлаштириб, матннинг лисоний асосини ўзи яратди”.¹

Халқ оғзаки ижодига хос усулларни ёзма адабиётга татбиқ этиш учун миллий фольклорни чуқур идрок этиш зарур.

“Халқ ижодини ўрганиш бу халқнинг турмуш тарзини, урф-одатини, анъаналарини, тарихини, бугуни ва келажagini, ўю кечинмалари ва руҳиятини ўрганиш демакдир. Унда миллатнинг ўзини билиш, англаш, ўзини намоён этиш хислатлари, уринишлари, халқнинг минг йиллик ҳаёт тарзи, дунёқараши акс этган бўлиб, оддийроқ тилда айтганда халқ ижодини ўрганиш бу бевосита халқнинг ўзини ўрганиш демакдир”.²

Бунинг учун ижодкор ўша халқнинг ардоғида ўсиб камолга етган бўлиши керак.

¹ Shu manba. 97-bet.

² Fitrat. Tanlangan asarlar. T., "Ma'naviyat", 2000, 71-bet.

¹ Ковтун Л.С. Сближение обиходно-разговорной речи с художественной. Поэтика и стилистика русской литературы. Л., "Наука", 1974, с. 372.

² Эшонкул Жавббор. Эпик тафаккур тадрижи. Т., "Фан", 2006, 33–34-бетлар.